

Secția a treia

CAUZA LAMARCHE ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI

(Cererea nr. 21472/03)

Hotărâre

Strasbourg

16 septembrie 2008

Definitivă

06/04/2009

Această hotărâre poate suferi modificări de formă.

În cauza Lamarche împotriva României,

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Secția a treia), reunită într-o cameră compusă din Josep Casadevall, *președinte*, Elisabet Fura-Sandström, Corneliu Bîrsan, Alvina Gyulumyan, Egbert Myjer, Luis López Guerra, Ann Power, *judecători*, și Santiago Quesada, *grefier de secție*,

După ce a deliberat în camera de consiliu la 26 august 2008,
pronunță prezenta hotărâre, adoptată la aceeași dată:

Procedura

1. La originea cauzei se află cererea nr. 21472/03 îndreptată împotriva României, prin care un resortisant al acestui stat, doamna Rodica Iulia Lamarche („reclamanta”), a sesizat Curtea la 12 iunie 2003 în temeiul art. 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale („convenția”).

2. Reclamanta, care a beneficiat de asistență judiciară, a fost reprezentată succesiv de Paulina Iacob, Felicia Ștefănescu și Gheorghe Cernăianu, acesta din urmă fiind avocat în București. Guvernul român („Guvernul”) este reprezentat de agentul guvernamental, domnul Răzvan-Horațiu Radu, din cadrul Ministerului Afacerilor Externe.

3. Reclamanta pretinde, în special, că a fost privată de accesul la instanță pe motiv că cererile sale repetate de constituire ca parte civilă în cadrul unei proceduri penale au fost ignorate de instanțe și că, din acest motiv, nu are nicio posibilitate de a obține repararea prejudiciului pe care l-a suferit în urma faptelor penale reclamate.

4. La 15 noiembrie 2006, Curtea a hotărât să comunice Guvernului capetele de cerere întemeiate pe art. 6 § 1 (acces la instanță) și pe art. 1 din Protocolul nr. 1 la convenție. În conformitate cu art. 29 § 3 din convenție, aceasta a hotărât, de asemenea, că admisibilitatea și fondul cauzei vor fi examinate împreună.

În fapt

I. Circumstanțele cauzei

5. Reclamanta s-a născut în 1950 și locuiește în București.

6. La 9 august 2000, aceasta a depus la Parchetul de pe lângă Judecătoria București o plângere penală împotriva mai multor persoane pe care le acuza de a-i fi vândut apartamentul împotriva voinței sale, folosind acte de identitate false.

7. Reclamanta a introdus, de asemenea, o acțiune împotriva M.P., cumpărătorul apartamentului, care a fost admisă de secția civilă a Tribunalului București, care, prin hotărârea din 23 octombrie 2000, a constatat nulitatea contractului de vânzare-cumpărare în care era menționat numele reclamantei în calitate de vânzătoare a apartamentului său. Reclamanta nu a solicitat despăgubiri în cadrul acestei proceduri.

8. În paralel, poliția a început o urmărire penală pe baza plângerii depuse de către reclamantă. La 1 septembrie 2000, reclamanta a fost audiată în calitate de parte vătămată, în prezența avocatului ales de aceasta.

9. La 19 septembrie 2001, în urma rechizitoriului parchetului, F.L., M.P., E.Z. și S.S. au fost trimiși în judecată în fața Judecătoriei București pentru complicitate la mai multe infracțiuni de fals. Reclamanta a fost menționată printre martorii acuzării.

10. S-au desfășurat șase ședințe în fața Judecătoriei București. Reclamanta, care a fost citată în calitate de parte vătămată, nu s-a prezentat decât la ultima din aceste ședințe. Citările nu conțineau mențiuni cu privire la procedura de constituire ca parte civilă.

În cererile sale de amânare, reclamanta invoca imposibilitatea de a se prezenta din cauza stării sale proaste de sănătate și din cauza faptului că citările ajungeau prea târziu, ceea ce nu îi permitea să se pregătească la timp pentru ședințe.

11. La 30 noiembrie 2001, reclamanta a depus la dosar o cerere pentru a face fotocopii după câteva probe în vederea pregătirii, conform indicațiilor acesteia, a propriei „acțiuni penale”, având în vedere că apartamentul său a fost furat de către inculpați.

12. La 7 februarie 2002, cu ocazia celei de-a cincea ședințe, instanța a constatat că, în pofida absenței reclamantei și a inculpatului F.L., procedura de citare a fost corectă și a continuat audierea inculpaților și a martorului prezenți. De asemenea, a dispus ca reclamanta să fie citată să se prezinte la următoarea ședință cu mandat de aducere.

13. La 7 martie 2002, instanța, în complet cu judecător unic, a audiat reclamanta și a decis că trebuia să fie calificată drept martor.

14. La 2 aprilie 2002, reclamanta a recuzat judecătorul, motivându-și astfel cererea:

„Judecătorul [...] și-a luat libertatea să decidă, fără să mă consulte în prealabil, astfel cum prevede legea, că nu aveam calitatea de parte vătămată, ci de martor. Mă opun acestei decizii, după cum am făcut-o și la ședință, deoarece apartamentul meu a fost furat, am cheltuit sume importante pentru a-l recupera [...] și deoarece mi se pare normal să recuperez aceste sume, prin constituirea mea ca parte civilă. Reclam, de asemenea, repararea prejudiciului moral. [...]”

La 3 aprilie 2002, cererea de recuzare a fost respinsă de judecătoria, reunită într-o altă compunere, printr-o încheiere care putea fi atacată cu apel, odată cu fondul cauzei.

15. La ședința din 4 aprilie 2002, instanța a audiat concluziile părților pe fondul cauzei și a amânat pronunțarea hotărârii pentru 11 aprilie 2002.

16. Instanța a pronunțat hotărârea la 11 aprilie 2002. Aceasta a concluzionat că inculpații erau vinovați și i-a condamnat la pedeapsa cu închisoarea. Cu toate acestea, instanța a considerat că nu putea dispune anularea falsului contract de vânzare-cumpărare, în măsura în care reclamanta nu a participat la procedură în calitate de parte civilă.

17. Reclamanta a introdus apel la această hotărâre, solicitând, în special, să îi fie recunoscută calitatea de parte civilă și exprimând în cifre cererile sale de reparare a prejudiciului suferit.

18. Prin încheierea din 14 august 2002, Tribunalul București a admis cererea reclamantei de a fi parte la procedură, considerând că faptul de a afla dacă această cerere era justificată sau nu intra sub incidența fondului cauzei.

Tribunalul a pronunțat hotărârea la 16 septembrie 2002. Făcând referire la argumentele prezentate cu ocazia examinării cererii parchetului privind anularea contractului fals, acesta a

apreciat că partea vătămată era, în mod concret, notarul public, care a fost înșelat de către inculpați și a fost determinat astfel să presteze servicii în favoarea acestora. În consecință, acesta a dispus anularea contractului respectiv. Apelul introdus de reclamantă a fost, în schimb, respins ca nefondat.

19. Recursul introdus de reclamantă împotriva acestei hotărâri a fost declarat inadmisibil prin hotărârea definitivă a Curții de Apel București din 12 decembrie 2002, care a reținut că, întrucât nu a participat la procedură decât în calitate de martor, reclamanta nu putea formula critici împotriva hotărârilor pronunțate.

20. La o dată neprecizată, reclamanta și-a vândut apartamentul unui terț pentru a cumpăra succesiv un al doilea apartament, mai mic, apoi două rulote una după alta. În prezent, aceasta locuiește în cea de-a doua rulotă.

II. Dreptul și practica interne relevante

21. Dispozițiile relevante ale Codului de procedură penală prevăd următoarele:

Art. 14

„1. Acțiunea civilă are ca obiect tragerea la răspundere civilă a inculpatului, precum și a părții responsabile civilmente.

2. Acțiunea civilă poate fi alăturată acțiunii penale în cadrul procesului penal, prin constituirea persoanei vătămate ca parte civilă.”

Art. 15

„1. Persoana vătămată se poate constitui parte civilă în contra învinuitului sau inculpatului și persoanei responsabile civilmente.

2. Constituirea ca parte civilă se poate face în cursul urmăririi penale, precum și în fața instanței de judecată până la citirea actului de sesizare [...]

4. Acțiunea civilă este scutită de taxa de timbru.”

Art. 19

„1. Persoana vătămată care nu s-a constituit parte civilă în procesul penal poate introduce la instanța civilă acțiune pentru repararea pagubei materiale și a daunelor morale pricinuite prin infracțiune.

2. Judecata în fața instanței civile se suspendă până la rezolvarea definitivă a cauzei penale.

3. De asemenea, poate să pornească acțiune în fața instanței civile persoana vătămată care s-a constituit parte civilă sau pentru care s-a pornit din oficiu acțiunea civilă în procesul penal, dar acesta a fost suspendat. În caz de reluare a procesului penal, acțiunea introdusă la instanța civilă se suspendă.

4. Persoana vătămată care a pornit acțiunea în fața instanței civile poate să părăsească această instanță și să se adreseze organului de urmărire penală sau instanței de judecată, dacă punerea în mișcare a acțiunii penale a avut loc ulterior sau procesul penal a fost reluat după suspendare. Părăsirea instanței civile nu poate avea loc dacă aceasta a pronunțat o hotărâre chiar nedefinitivă.”

Art. 20

„Persoana vătămată constituită parte civilă în procesul penal poate să pornească acțiune în fața instanței civile, dacă instanța penală, prin hotărârea rămasă definitivă, a lăsat nesoluționată acțiunea civilă.”

Art. 22

„1. Hotărârea definitivă a instanței penale are autoritate de lucru judecat în fața instanței civile care judecă acțiunea civilă, cu privire la existența faptei, a persoanei care a săvârșit-o și a vinovăției acesteia.

2. Hotărârea definitivă a instanței civile prin care a fost soluționată acțiunea civilă nu are autoritate de lucru judecat în fața organului de urmărire penală și a instanței penale, cu privire la existența faptei penale, a persoanei care a săvârșit-o și a vinovăției acesteia.”

Art. 76

„1. Organul de urmărire penală sau instanța de judecată are obligația să cheme, spre a fi ascultate, persoana care a suferit o vătămare prin infracțiune [...]

2. Înainte de ascultare, persoanei vătămate i se pune în vedere că poate participa în proces ca parte vătămată, iar dacă a suferit o pagubă materială sau o daună morală, că se poate constitui parte civilă. De asemenea, i se atrage atenția că declarația de [...] de constituire ca parte civilă se poate face în tot cursul urmăririi penale, iar în fața primei instanțe de judecată, până la citirea actului de sesizare.”

22. Doctrina și practica instanțelor au stabilit că orice manifestare a voinței din care reiese fără echivoc intenția persoanei vătămate de a obține repararea prejudiciului material suferit prin infracțiune reprezintă constituire valabilă ca parte civilă (Ion Neagu, *Drept procesual penal*, Editura Global Lex, 2002, p. 176). Potrivit unei părți a doctrinei și a instanțelor, constituirea ca parte civilă poate, de asemenea, să aibă loc după citirea actului de sesizare cu condiția ca inculpatul să nu se opună (*op. cit.*, p. 175).

23. La 3 februarie 1999, Curtea de Apel Suceava a hotărât că art. 14 C. proc. pen. nu se referea decât la repararea prejudiciului material suferit prin infracțiune și a concluzionat, prin urmare, că se putea acorda o reparație pentru prejudiciul moral părții vătămate care nu s-a constituit parte civilă, întrucât o asemenea reparație putea fi solicitată de persoana în cauză în orice moment al procedurii pe fond, fără să fie limitată de termenul prevăzut de art. 15 alin. (2) din același cod.

24. În cele din urmă, Curtea Supremă de Justiție a reamintit, la 10 octombrie 1999, că în ceea ce privește constituirea ca parte civilă și obligația persoanei în cauză de a exprima în cifre și de a justifica prejudiciul pretins, instanța trebuia să aibă un rol activ în timpul procesului, în special acela de a consilia părțile pentru protecția drepturilor și intereselor acestora.

În drept

I. Cu privire la pretinsa încălcare a art. 6 § 1 din convenție

25. Reclamanta pretinde o încălcare a dreptului său de acces la instanță, astfel cum este prevăzut de art. 6 § 1 din convenție, ca urmare a refuzului instanțelor penale de a o recunoaște ca parte civilă în procesul intentat împotriva persoanelor care i-au vândut apartamentul în mod ilegal. Articolul 6 § 1 este redactat după cum urmează în părțile sale relevante:

„Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil [...] a cauzei sale, de către o instanță [...], care va hotărî [...] asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil [...]”

A. Cu privire la admisibilitate

26. Curtea observă că, prin constituirea ca parte civilă în conformitate cu legislația română, o persoană introduce o acțiune în repararea prejudiciului pretins suferit, acțiune care intră sub incidența domeniului de aplicare a art. 6 § 1 din convenție potrivit criteriilor enunțate în cauza *Perez împotriva Franței* [(GC), nr. 47287/99, pct. 59-62, CEDO 2004-I].

27. Curtea constată că acest capăt de cerere nu este în mod vădit nefondat în sensul art. 35 § 3 din convenție. De asemenea, Curtea subliniază că acesta nu prezintă niciun alt motiv de inadmisibilitate. Prin urmare, este necesar să fie declarat admisibil.

B. Cu privire la fond

1. Argumentele părților

28. Guvernul susține că reclamanta nu și-a exprimat niciodată dorința de a se constitui parte civilă în termenul impus de lege, care a expirat la 7 februarie 2002, și nu și-a contestat audierea în calitate de martor la ședința din 7 martie 2002. Acesta consideră că statul nu este în niciun fel responsabil pentru aceste fapte.

29. Reclamanta pretinde că, în mai multe rânduri, la 7 martie 2002, i-a indicat judecătorului că dorea să se constituie parte civilă, dar că acesta a refuzat în mod sistematic să îi recunoască acest statut.

2. Motivarea Curții

30. Curtea reamintește jurisprudența sa constantă potrivit căreia, fără să nege marja de apreciere de care beneficiază statul în materie, limitările aplicate dreptului de acces la instanță, garantat de art. 6 § 1 din convenție, nu pot restrânge accesul deschis al vreunei persoane într-un mod sau astfel încât dreptul să fie încălcat chiar în esența sa, în special în măsura în care scopul convenției constă în protecția drepturilor care nu sunt teoretice sau iluzorii, ci concrete și efective (a se vedea, printre altele, *F.E. împotriva Franței*, hotărâre din 30 octombrie 1998, *Culegerea de hotărâri și decizii* 1998-VIII, p. 3349, pct. 44; *Yagtzilar și alții împotriva Greciei*, nr. 41727/98, pct. 23, CEDO 2001-XII; și *Artico împotriva Italiei*, hotărâre din 13 mai 1980, seria A nr. 37, p. 16, pct. 33).

În plus, Curtea nu este chemată să examineze *in abstracto* ordinea juridică internă, singura sa sarcină fiind de a examina dacă, în speță, măsurile adoptate de autoritățile române au fost adecvate și suficiente [a se vedea *mutatis mutandis* hotărârea *Ignaccolo-Zenide împotriva României*, pct. 108 (GC), nr. 31679/96, CEDO 2000-I și *Ruianu împotriva României*, nr. 34647/97, pct. 66, 17 iunie 2003].

31. Curtea observă că, în conformitate cu legislația aplicabilă, autoritățile române au obligația de a informa partea vătămată cu privire la posibilitatea a se constitui parte civilă (supra, pct. 21 și 24).

32. În speță, reclamanta a fost audiată o dată de parchet și o dată de instanță. Documentele nu permit să se știe dacă aceasta a fost sau nu informată în mod explicit cu privire la posibilitatea de a solicita o reparație. Cu toate acestea, indiferent de caz, reclamanta nu a exprimat o cerere explicită de constituire ca parte civilă la momentul respectiv.

33. Curtea observă că, în fața parchetului, reclamanta a fost reprezentată de un avocat care nu a contestat modul în care reclamanta a fost audiată și nici nu a exprimat o cerere explicită de constituire ca parte civilă în numele clienței sale. În fața judecătoriei, reclamanta nu a fost reprezentată de avocat. Or, ar fi putut să angajeze un reprezentant pentru a face cunoscute instanțelor interesele sale și pentru a nu prelungi procedura, ținând seama în special de faptul că a fost împiedicată din diverse motive să participe la ședințe. De altfel, nimic din cauză nu lasă se înțeleagă că reclamanta ar fi pierdut posibilitatea de a fi consiliată în procedura din fața instanțelor.

34. În plus, chiar dacă scrisoarea sa din 30 noiembrie 2001, în care își exprima intenția de a-și pregăti propria „acțiune penală”, sau declarația explicită din 2 aprilie 2002, prin care și-a manifestat intenția de a se constitui parte civilă, ar fi putut să genereze o constituire valabilă ca parte civilă sau cel puțin să declanșeze o examinare aprofundată a chestiunii, în temeiul rolului activ pe care legislația română îl conferă judecătorului, Curtea constată că instanțele au examinat calitatea reclamantei în procedură. Astfel, la 7 martie 2002, judecătoria a calificat reclamanta drept martor și, în urma apelului acesteia, tribunalul a confirmat decizia respectivă, apreciind în același timp că numai notarul se putea pretinde parte vătămată.

35. Curtea constată, de asemenea, că în absența oricărei mențiuni aferente în încheierile pronunțate de judecătorie, este imposibil să se stabilească în această cauză data citirii actului de sesizare. Cu toate acestea, Curtea consideră că data respectivă nu prezintă importanță în speță ținând seama de faptul că, în orice caz, instanța a precizat, la 7 martie 2002, poziția reclamantei fără să existe opoziție din partea acesteia.

36. În cele din urmă, Curtea observă că, înainte de desfășurarea procedurii penale, reclamanta a fost parte într-un litigiu civil privind anularea contractului de vânzare-cumpărare fals, în care ar fi putut, de asemenea, să solicite repararea prejudiciului pretins suferit.

37. Aceste elemente îi sunt suficiente Curții pentru a stabili că nu a fost încălcat, în speță, art. 6 § 1 din convenție.

II. Cu privire la pretinsa încălcare a art. 1 din Protocolul nr. 1 la convenție

38. De asemenea, reclamanta se plânge de faptul că, în urma respingerii cererii sale de constituire ca parte civilă, nu a putut obține repararea prejudiciului cauzat de vânzarea nelegală a bunului său, cu încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 1 la convenție.

39. Or, Curtea reamintește că reclamanta nu a sesizat în mod valabil instanțele civile sau penale cu o cerere de reparare a prejudiciului pretins, deși legislația română i-a oferit această posibilitate.

40. Reiese că acest capăt de cerere trebuie respins pentru neepuizarea căilor de atac interne, în temeiul art. 35 § 1 și 4 din convenție.

Pentru aceste motive, Curtea, în unanimitate,

1. *Declară* cererea admisibilă în ceea ce privește capătul de cerere întemeiat pe art. 6 § 1 din convenție și inadmisibilă pentru celelalte capete de cerere;

2. *Hotărăște* că nu a fost încălcat art. 6 § 1 din convenție.

Redactată în limba franceză, apoi comunicată în scris, la 16 septembrie 2008, în temeiul art. 77 § 2 și 3 din regulament.

Santiago Quesada
Grefier

Josep Casadevall
Președinte